

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

معاونت امور پژوهشی و آموزشی

تجربه اسلام سیاسی

نوشته: الیویه روآ

مرکز مطالعات فرهنگی - بین المللی

۱۳۷۸

فهرست مطالب

پیشگفتار	شش
مقدمه نگارنده	۱
- اسلام گرایی و حرکت جهان سومی	۲
- تجدد سیاسی و مبدأ آن	۷
- پندار سیاسی اسلام	۱۲
- مسأله دولت در جامعه مسلمانان	۱۴
- سهم غرب	۲۳
- شکست اسلام گرایی	۲۶
۱- اسلام و سیاست: از سنت گرایی تا اصلاح طلبی	۳۳
- روحانیون و علما	۳۳
- اصلاح گرایی سلفی	۳۶
۲- اسلام گرایی	۴۱
- مفاهیم اسلام	۴۶
- اسلام یک نظام و ایدئولوژی کامل	۴۷

۴۸	- از قاطعیت تا انقلاب
۴۹	- چگونگی دولت و مؤسسات آن در شیوه تفکر اسلام‌گرایی
۵۲	- انتخاب و شورا
۵۳	- اتحادیه، حزب یا فرقه؟!۱
۵۷	۳ - جامعه‌شناسی جامعه اسلامی
۵۹	- تازه شهری‌های اسلام‌گرا
۶۳	- صنوف و توده‌های اسلام‌گرا
۶۶	- میان مصرف و محرومیت
۶۷	- تبلیغ و ترویج
۶۹	- مسأله زن
۷۱	۴ - بن‌بست‌های ایدئولوژی اسلام‌گرایی
۷۲	- حکومت اسلامی، ممکن یا ناممکن
۷۲	- تقوی، اساس مؤسسات سیاسی
۷۶	- تقدیس انسان
۷۹	- حزب یا فرقه؟
۸۲	- تردید انسان‌شناسی
۸۴	- نفی تاریخ
۸۵	۵ - بنیادگرایان معاصر
۸۵	- از اخوان المسلمین تا جبهه اسلامی نجات الجزایر
۸۷	- استراتژی جدید
۸۹	- یک اسلام مردمی و ناب
۹۲	- تضاد فرهنگی با غرب

- ۹۳ - مسأله زن
- ۹۴ - پایین آمدن سطح علمی
- ۹۶ - نسل جدید ملاها
- ۹۸ - اسلام عامیانه و توده‌های جدید

۶- روشنفکران جدید اسلام‌گرا

- ۱۰۱ - ارتباط روشنفکران جدید با دانش
- ۱۰۲ - ویژگی‌های علمای سستی و تحصیل‌کرده‌های غرب
- ۱۰۳ - روشنفکر جدید، آینده‌ای نامعلوم
- ۱۰۵ - روشنفکران جدید، تلاش برای خودسازی و خودآموزی
- ۱۰۶ - تردید در شیوه‌ها و کالج‌های معاصر
- ۱۰۹ - انسان کامل
- ۱۱۰ - روشنفکر جدید و مداحی علوم
- ۱۱۱ - تلاش بی‌نتیجه برای ارائه تفسیری جدید
- ۱۱۲ - روشنفکر جدید در روند تأسیس سازمان‌های نوین
- ۱۱۳ -

۷- دولت‌ها و شبکه‌های استراتژی منطقه‌ای اسلام‌گرایی

- ۱۱۷ - طایفه‌های حرکت اسلام‌گرایی
- ۱۱۹ - اخوان المسلمین
- ۱۲۰ - انترناسیونال اسلامی وجود دارد؟
- ۱۲۳ - گروه‌های کوچک تندرو
- ۱۲۴ - گروه‌های تروریست آلت دست
- ۱۲۶ - ورود عربستان سعودی در بازی
- ۱۲۷ - جنگ افغانستان و همکاری بین اخوانی‌ها و وهابی‌ها
- ۱۲۹ -

- ائتلاف اسلام‌گرایی و بنیادگرایی محافظه‌کار..... ۱۳۱
- جنگ خلیج [فارس] و قطع همکاری ۱۳۲
- شیعه، سنی: تفرقه یا اتحاد ۱۳۵
- روند اسلامی ساختن دولت ۱۳۶
- ترجیح دادن منافع ملی ۱۴۱

- ۸ - اقتصاد اسلامی میان خیال‌بافی و شعار..... ۱۴۵
- اقتصاد اسلامی، یک پدیده عقیدتی ۱۴۶
- اقتصاد اسلام‌گرایانه، دیدگاه سوسیال دموکرات ۱۴۷
- اولویت اخلاق..... ۱۵۰
- ایران [امام] خمینی، نوعی سوسیالیسم دولتی در جهان سوم..... ۱۵۱
- تفسیر محافظه کارانه و فن سالارانه اقتصاد اسلامی ۱۵۳
- اقتصاد اسلامی و تطبیق آن با سایر کشورها..... ۱۵۶
- اقتصادی که همچنان ناممکن مانده است..... ۱۵۸

- ۹ - افغانستان: جهاد و جامعه سنتی ۱۶۱
- اشکال سنتی جنگ ۱۶۵
- جنگ مدرن و جامعه سنتی ۱۶۸
- فضای جنگ ۱۶۸
- تاکتیک و استراتژی به مثابه دخالت سیاست در جنگ ۱۶۹
- جایگاه دولت در نهضت مقاومت ۱۷۱
- آمیختن جنگ مدرن با جهاد ۱۷۳
- تقسیم‌بندی جدید در جامعه ۱۷۵
- اسلام‌گرایی و تغییر تقسیم‌بندی‌های سنتی ۱۷۷

- ۱۰- ایران، تشیع و انقلاب ۱۷۹
- شیعه سازی ایران در قرن ۱۶ و ۱۷ میلادی ۱۸۰
- ایجاد روحانیت بین الملل شیعه (قرن ۱۸ و ۱۹) ۱۸۱
- اتحاد روحانیون و روشنفکران ۱۸۳
- اعتقاد گرایی انقلاب ایران ۱۸۵
- دولت و سازمان های انقلاب اسلامی ۱۸۷
- قانون اساسی جمهوری اسلامی یا سکولاریسم جدید ۱۸۸
- آیت الله خمینی و پایان برتری مذهبی ۱۸۹
- پایان ملت واحد ۱۹۱
- رادیکالیسم و وسوسه حفظ نمادها ۱۹۲
- ۱۱- عامل تشیع در سیاست خارجی ایران ۱۹۶
- ایرانی سازی تشیع خاورمیانه ۱۹۷
- سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ۲۰۲
- ۱۲- بسوی فردای نامطمئن ۲۰۷
- فقدان تحرک اسلام گرایی ۲۰۸
- جامعه افسرده ۲۰۹
- کاربرد اسلام علیه فرهنگ غربی ۲۱۱
- اسلام گرایی به سوی سکولاریسم ۲۱۲
- برگشت به مفاهیم نادیده گرفته شود ۲۱۳
- اسلام گرایان و غرب ۲۱۵

پیشگفتار

اولیویه روآ نویسنده و پژوهشگر فرانسوی از جمله صاحب‌نظرانی است که تحقیقات و نوشته‌های او در باب تاریخ معاصر و تحولات سیاسی - اجتماعی جهان اسلام بویژه مسائل افغانستان همواره محل توجه بوده است و برخی از آثار او به زبانهای گوناگون ترجمه شده است.

متن حاضر، تجربه اسلام سیاسی، از جهاتی جامع‌ترین و مهمترین کتاب روآ محسوب می‌شود؛ چرا که این کتاب فراتر از بررسی و تحلیل رویدادها و تحولات افغانستان یا هر جای دیگر جهان اسلام به بررسی تحلیلی گرایشها، جنبشها و نهادهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سراسر جهان اسلام اعم از کشورهای مسلمان یا جوامع مسلمان در گوشه و کنار جهان می‌پردازد و با استفاده از منابع و مستندات به طرح و تبیین دیدگاه خود در این باب می‌پردازد.

کتاب حاضر، نه تنها چکیده دیدگاهها و تفاسیر خود را در اختیار خوانندگان ایرانی و فارسی زبان قرار می‌دهد، بلکه در واقع نشان دهنده برداشتها و تحلیلهای طیفی از ناظران دنیای غرب در باب جهان اسلام است. بی‌تردید اطلاع و آگاهی مسلمانان و بویژه پژوهشگران و مسئولان و دست‌اندرکاران مسائل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و

فرهنگی ما از آنچه غربیان درباره رویدادها و مسائل دنیای اسلام می‌اندیشند و می‌نویسند، مفید و بلکه لازم است. این کتاب، علاوه بر ترجمه به دیگر زبانهای اروپایی همچون انگلیسی، به زبانهایی از جمله عربی و ترکی نیز برگردان شده و انتشار یافته است.

بدیهی است دیدگاهها و تحلیلهای نویسنده یکسره نمی‌تواند درست و واقع‌بینانه و مورد تأیید این مرکز باشد و خوانندگان صاحب‌نظر که با مجموعه‌ای از آرا و اقوال مختلف ایرانیان و غیرایرانیان اعم از مسلمان و غیرمسلمان در خصوص گرایشها، جنبشها و نهادهای مختلف تاریخی و معاصر جهان اسلام آشنايند، خود می‌توانند در صحت و سقم هر یک از گفته‌ها و تحلیلهای نویسنده حاضر به داوری بنشینند و نقاط قوت و ضعف تحقیق و تبیین او را دریابند.

ترجمه و ویرایش این متن با توجه به محدودیت زمانی و عمدتاً به منظور اطلاع رسانی در تیراژ محدود ویژه محققان صورت گرفت و از این رو طبعاً ترجمه حاضر به عنوان اثری کاملاً مطلوب نظر مرکز و همکاران دست‌اندرکار نشر آن تلقی نمی‌شود. به هر روی، امید است ترجمه و انتشار این اثر به شناخت بیش از پیش محققان، برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران امور پژوهشی و فرهنگی کشور نسبت به مسائل و تحولات ایران و جهان اسلام از منظر دیگران کمک رساند. از آقایان دکتر محسن مدیر شانه‌چی و حسین مطیعی‌امین که در تهیه این اثر مشارکت داشته‌اند سپاسگزاریم.

دفتر مطالعات اسلامی

مرکز مطالعات فرهنگی - بین‌المللی

مقدمه نگارنده

افکار عمومی غرب، پایان قرن حاضر را عصر «خطر اسلامی» تلقی می‌کند. ورود اسلام به میدان سیاست، حرکتی ارتجاعی تصور می‌گردد و معادل بازگشت به قرون وسطی انگاشته می‌شود. به نظر یکی از محققان غربی، روحانیون در مساجد و قریه‌ها سر بلند کرده و سعی دارند تا جهان متجدد را به سوی تاریکی و بربریت بکشانند. اما واقعیت فراموش شده این است که تاریخ شهادت می‌دهد که بربریت در قلب شهرها می‌زیسته است و هیچگاه حاکمیت اختناق به معنی بازگشت به گذشته نیست.

با اندکی تأمل درمی‌یابیم که قرون وسطی باز نمی‌گردد، بلکه این تجدد و تجددگرایی است که اشکال گوناگون اعتراض را در خود دارد و ما شاهد گسترش آن هستیم.

در حقیقت غرب زندانی افکار قرون ۱۷ و ۱۸ خود است. افکاری که فقط به یک شکل پیشرفت توجه دارد و آن تجدد سیاسی در لوای دموکراسی پارلمانی و توسعه اقتصادی، آزادی اجتماعی و دین‌گریزی است. اما چگونه می‌توان واقعیت انقلاب‌های مذهبی را نادیده گرفت؛ در حالی که تعداد آنان حتی در متعصب‌ترین اشکال، کم نیست. آیا کرامول و روبسپیر از خاطره‌ها رفته‌اند؟ پیشرفت‌های صنعتی زیادی است که به همت دیکتاتورهایی مانند ناپلئون و موسولینی انجام گرفته است. همچنین دیکتاتورهای

مذهبی و ضد مذهبی نیز موجب پیشرفت شده‌اند که نمونه‌های فراوان آن از مکزیک تا اتحاد جماهیر شوروی موجود است.

اسلام‌گرایی و حرکت جهان‌سومی

با وجود همه تفاوت‌ها میان حرکت‌های اسلامی معاصر، گروه‌های فعالی مانند: گروه‌های افکار حسن‌البناء (۱۹۰۶ - ۱۹۴۹م) و مولانا ابوالاعلی مودودی (۱۹۰۳ - ۱۹۷۸م) در یک نقطه با هم تلاقی می‌کنند. افکار سیاسی انقلابی تشیع در مشابَهت با نظرات اخوان‌المسلمین خصوصیات خود را حفظ کرده است و می‌توان آن را اصلاح‌گرا و وابسته‌تر به روحانیت دانست. رهبران پیش‌تاز افکار تشیع عبارتند از: آیت‌الله خمینی، باقر صدر و طالقانی، می‌توان علی شریعتی را نیز در این زمره یاد کرد. براساس مطالب بالا سه جنبه فرهنگی - جغرافیایی اسلام‌گرایی وجود دارد:

۱. خاورمیانه عربی، سنی

۲. شبه قاره هند، سنی

۳. ایران و خاورمیانه عربی، شیعی

ترکیه به صورت مجزا دارای سازمان‌های خاص خود می‌باشد.

با توجه به مراتب بالا، چون در زمینه‌های اسلامی وحدت جغرافیایی وجود ندارد، میان حرکت‌های اسلامی نیز وحدت سیاسی مشاهده نمی‌شود و می‌توان هر کدام از این حرکت‌ها و نهضت‌ها را به طور مجزا نام برد و نمی‌توان آن‌ها را به عنوان انترناسیونال اسلامی بررسی نمود.

سازمان‌های مهم اسلامی عبارتند از: اخوان‌المسلمین جهان عرب، که کم و بیش همه وابسته به مرکز مصری آن می‌باشند و خصوصیات ملی خود را از دست داده‌اند. شاخه‌های مختلفی از پیکره اخوان‌المسلمین جدا شده است. مانند: حزب التحریر